

UNA MOSTRA DE LA POESIA LLATINA QUATRECENTISTA ALS PAÏSOS CATALANS

MARIÀNGELA VILALLONGA
Universitat de Girona

Ausiàs Marc escrivia els seus poemes amorosos en català, Pero Martines alternava català i llatí en les seves invocacions versificades als sants, Giovanni Pontano imitava Catul i Virgili en les seves odes llatines *Ad puellas*, Poliziano va poder escriure la famosa *Giostra* en italià i les *Syluae* en llatí. Aquest era el panorama de la poesia quatrecentista: hi havia aquells que optaren per enriquir la seva llengua materna, aquells que escolliren l'opció llatina i aquells que fluctuaren enmig de les dues possibilitats. En aquest article pretenem d'oferir una mostra de l'obra d'aquells autors que, originaris dels països catalans, expressaren els seus sentiments bàsicament en llengua llatina.

Aquests són els seus noms en ordre alfabètic:

Onofre Capella	Martí Montlleó
Pere Miquel Carbonell	Guillem Morell
Llucià Colomines	Jeroni Pau
Arnau Descós	Jaume Ripoll
Bernat Descós	Ferran Valentí
Miquel Descós	Joan Valero
Esperandeu Espanyol	Francesc Vicent
Llop d'Espejo	Antoni Ximèn
Joan Ramon Ferrer	Francesc Ximènez
Guillem Fuster	

Alguns d'aquests autors van veure els seus poemes publicats en vida, d'altres van ser considerats barons il·lustres del seu temps pels seus contemporanis, però van morir sense veure editades les seves obres poètiques, que han romàs durant segles arraconades en arxius i biblioteques; d'alguns d'ells encara avui no se n'ha publicat res. En aquest catàleg que oferim a continuació, donarem unes dades biogràfiques essencials de cadascun dels poetes per tal de situar-los en el temps i en l'espai geogràfic, i a continuació, sempre que sigui possible, transcriurem un dels seus poemes, que en alguns casos serà inèdit, com assenyalarem oportunament, per tal de confegir aquest mostrari de poesia llatina quatrecentista.

Onofre Capella

Originari de Gandia, va morir ja entrat el segle XVI. Pastor Fuster i Villanueva ens informen que Capella va ser alumne o si més no molt amic de l'humanista sevillà Juan Partenio Tovar, que exercí de professor a la universitat de

València i amb el qual va mantenir correspondència. També asseguraren que va escriure alguns poemes llatins que van ser editats darrere de les *Eclogae* del Partenio, publicades l'any 1503 a València a la impremta de Jordi Surià, i de les quals sembla que no se n'ha conservat cap exemplar, segons figura al catàleg de Norton¹.

Pere Miquel Carbonell

Nascut a Barcelona a l'any 1434, és una figura destacada de la Catalunya del segle XV. Arxiver reial, historiador, bibliòfil i fidel transcriptor de tot allò que li arribava a les mans, especialment de part de l'humanista català Jeroni Pau, fou també callígraf i autor d'un dels més grans reculls epistolars de l'humanisme català. L'any 1513 va acabar de redactar la seva gran obra en prosa i en català, *Cròniques de Espanya*, que el situa entre els grans historiadors de la Península. Quatre anys més tard, l'any 1517, va morir a Barcelona, la ciutat que ell havia estimat i lloat, i on havia format un cercle de lletraferits seguidors dels nous corrents humanístics que es respiraven a Itàlia, i que a través de Jeroni Pau, el qual va fer de pont des de Roma, s'havien introduït a Catalunya.

Carbonell omplí centenars de pàgines amb la seva magnífica lletra humanística i ens transmeté les seves pròpies obres però també gran quantitat d'obres d'altres. Cal mencionar en llatí el seu famós opuscle *De uiris illustribus catalanis* que serví de base a la major part d'estudis sobre la literatura del segle XV català. Però no són menys importants les seves epístoles llatines, en les quals desenvolupa temes tan diversos com la genealogia dels comtes de Barcelona o dels reis d'Aragó, o les exèquies del rei Joan II, o la biografia de Sant Sever, bisbe de Barcelona, entre molts d'altres².

Però ara ens interessa el Carbonell poeta. La seva producció versificada, tant en llatí com en català, és mínima, si la comparem amb la seva obra en prosa. És inèdit encara l'epitafi que reproduïm a continuació, que Carbonell va escriure per tal d'honorar la memòria de Ramon Ros, concitadà seu, i que es conserva de mà de l'autor al manuscrit 930 de l'Arxiu Capitular de Girona, f. 99r:

Ad Ramonem Russium

Russius hic situs est Ramon notissimus orbe,
cuius reliquias occulit urna breuis.
Quique malis grauis hostis erat tutorque bonorum,
consilio clarus, clarus honore fuit.

1. Vid. Antoni Ferrando, *Els certàmens poètics valencians*, València 1983, p. 773; Just Pastor Fuster, *Biblioteca valenciana*, València 1827-1830, I, 46; J. Villanueva, *Viage literario a las iglesias de España*, Madrid 1803-1806, III, 88-89; L. Galiana, *Cartas eruditas*, a *El Archivo*, 5 (1981), ps. 322-331. El volum ha estat descrit per F.J. Norton, *A descriptive Catalogue of Printing in Spain and Portugal 1501-1520*, Cambridge 1978, nùms. 1221 i 1222, segons les informacions de Fuster i Villanueva, ja que no n'ha pogut veure cap exemplar: "No copy traced".

2. Sobre Perc Miquel Carbonell hom pot trobar la bibliografia més important a Mariàngela Vilallonga, *Dos opuscles de Pere Miquel Carbonell*, Associació de Bibliòfils de Barcelona 1988, on s'editen el tractat *De uiris...*, al que acabem de fer referència i la correspondència que van mantenir Carbonell i Joan Vilar l'estiu de 1475. Un estat de la qüestió sobre la figura i l'obra de Carbonell, amb la bibliografia més recent, apareix a *La literatura llatina a Catalunya al segle XV. Repertori bio-bibliogràfic*, en premsa a editorial Curial.

- 5 Sed breuitas uitae pensatur laude perenni,
quod mors eripuit, gloria restituit.

Lluçia Colomines

Nascut a Perpinyà i mort a Mallorca l'any 1460, és un dels barons il·lustres que apareixen en el catàleg de Pere Miquel Carbonell i en el repertori d'il·lustres hispànics que va confeir l'humanista italià Paolo Pompilio dins de la seva obra *Vita Senecae*. Personatge de biografia dubtosa que cal situar entre els versificadors llatins del segle XV perquè, a més d'un epitafi d'un díctic elegíac que es va dedicar a ell mateix, va completar amb hexàmetres de la seva pròpia creació el tractat gramatical d'Alexandre de Villadei i va escriure uns *Carmina* que es conserven a la Biblioteca Nacional de Nàpols³. Reproduïrem alguns dels hexàmetres inèdits que va afegir a l'obra del gramàtic medieval i que transcrivim del ms. 930, f. 191 de l'Arxiu Capitular de Girona:

- Quando ita dat graecus uel omega ponito longas
nominibus propriis graecis necnon peregrinis
auctoris celebris semper seruabitur usus.
Qui prius ediderit quam Constantinus in orbe
5 regnaret Gotosque truces sentiret Iberus,
Vandalus aut latinam linguam uiolasset et Hunus.

Arnau Descós

De la notable família mallorquina dels Descós, Arnau va néixer a Mallorca i va morir ja entrat el segle XVI. Va estudiar humanitats a Nàpols des d'on escrivia epístoles llatines al seu cosí Jaume d'Olesa i Marí, d'una altra família mallorquina ben il·lustre i coneguda, els Olesa. Va ser deixeble a Mallorca del lul·lista Pere Daguí, al qual va succeir en la càtedra de filosofia lul·liana a l'any 1500, en morir aquest a Sevilla. Va mantenir una correspondència llatina molt interessant amb personatges com Bernat Boïl, primer vicari de les Índies occidentals i acompanyant de Cristòfor Colom en el seu segon viatge a Amèrica; amb Fr. Juan de Malleón, bisbe de Salamanca, o amb Domènec Bofill, regent, entre d'altres. A l'any 1486 va participar en el certamen valencià convocat per Ferran Dies per honorar la Immaculada Concepció amb poemes en llatí i català⁴.

Potser va ser un altre poeta del segle XV català, Jeroni Pau, qui el va posar en contacte amb l'humanista italià Paolo Pompilio, i si no directament amb la seva persona, sí que en coneixia l'obra, sobretot la que Pompilio va escriure menyspreant el pensament lul·lià, que Descós va contestar amb una llarga epís-

3. Sobre Colomines caldrà veure les dades biogràfiques i bibliogràfiques posades al dia al repertori ja esmentat de Mariàngela Vilallonga. Mentrestant, hom pot consultar, de la mateixa autora, *Dos opuscles...*, ps. 50-53.

4. Antoni Ferrando, *op. cit.*, p. 394, dona unes petites notes biogràfiques de Descós, extretes de Joaquim M. Bover, *Biblioteca de escritores baleares*, Palma 1868 (ed. facsímil Curial, Barcelona-Sueca 1976), 243-245; a la p. 417 reproduïx una estrofa del pocma immaculista de Descós del certamen de 1486, i a les ps. 461-464 ens ofereix el poema complet amb la invocació llatina inclosa, que també reproduï Bover, *Biblioteca...*, p. 244. Hom pot consultar així mateix Villanueva, *Viage...*, XXII, 251 i ss.

tola apologètica que començava amb uns dístics elegíacs fets per tal de saludar l'humanista italià. Cinc són els poemes de diverses extensions, que podem catalogar ara per ara de Descós, tots ells publicats, els uns per Bover i els altres per Fita⁵, ja que es troben enmig de la seva correspondència. Com a mostra del seu enginy poètic, reproduïrem la salutació a Pompilio⁶:

Ad Reprehensorem Diui Raymundi

Quid tibi saeuítiae est? an te umquam laeserit ille,
in quem tam falsas obiicis ipse notas?
Non ex Pegaseo gustauit fonte liquores,
sed Christi lateris iam satiatur aquis.
5 Mortales numquam uisum est habuisse magistros:
hunc Deus edocuit solus in orbe uirum,
hinc statuere nefas tam sacrum carpere uatem
quem docuit tanta nunc pietate coli.
Inter doctores diuina claruit arte,
10 qua coeli nobis edidit ipse uiam.
Maurorum intrepidus cunctos qui respuit enses,
ut culicis morsus despicit ipse tuos.

Bernat Descós

Va néixer a Mallorca a mitjan del segle XV i va morir a l'any 1493, notícia que ens facilita el seu germà, Arnau Descós, en una carta que va dirigir a Esperandeu Espanyol, en la qual fa un elogi fúnebre esplèndid de Bernat. Entre d'altres coses ens diu que Bernat fou *uirum praestantem oratoria et poetica facultate, et lingua graeca et latina*. En una brevíssima referència sobre aquest personatge, Bover ens diu "nada sabemos de sus escritos"⁷. Això no obstant, en el manuscrit de Pere Miquel Carbonell conservat a l'Arxiu Capitular de Girona, ms. 930, f. 85u, l'arxiver barceloní hi copià un *Epigramma* elogiós envers l'escola d'un tal Galceran Altimir, que fou *editum ab nobili et perfacundo adolescentulo Bernardo Cosso Balearico, ex equestri prosapia genito*. Desconegut i inèdit fins avui és el poema que reproduïm a continuació d'un home tan lloat pels seus contemporanis i de qui no sabíem pràcticament res:

In scholam Galcerandi Altimir

Eloquio pueris schola haec decorata latinis.
Huc subit assidue docta caterua uirum,

5. Fidel Fita va publicar la correspondència de Descós a *Escritos de Fray Bernal Boyl* a "Boletín de la Real Academia de la Historia", 19 (1891), ps. 282-348 i a *Cartas inéditas de D. Arnaldo Descós en la colección Pascual* a "Boletín de la Real Academia de la Historia", 19 (1891), 377-446. Cal citar també José M. Quadrado, *Arnaldo Descós y Fray Bernardo Boyl* a "Boletín de la Real Academia de la Historia", 20 (1892), 113-122.

6. Publicada per Bover, *Biblioteca...*, p. 245 i reproduïda per Llorenç Pérez Martínez, *Corona poètica luliana* a "Heraldo de Cristo", Palma de Mallorca, febrer 1974, ps. 10-11.

7. Només quatre lacòniques ratlles mereix aquest autor a Bover, *Biblioteca...*, I, 245. Se'n poden trobar algunes referències a Fita, *Cartas...*, ps. 416-418 i 431-435, i a Quadrado, *Arnaldo...*, p. 114.

quam, nisi tu dederis artem, capit ipsa, maiister
 Altimir, docta turba docenda manu.
 5 Hic docet hic iuuenes operosis incumbere pennis,
 quos habet arthoa lingua latina modos,
 Gallica si uultis, seu priscae elementa liturae,
 siue manum graecam, Sapho puella, tuam.
 10 Quid moror? Innumeras scribendi expertus et artes
 orthographus Latiae quem coluere deae,
 Graecus et Hispanus nunc Indus, Gotus et Arabs
 cursor, et in multis apta litura modis.
 Hic abacum numeros monstret fere fine carentes
 quarta patet quoi uirginis illa domus
 15 Pracithelen etiam uincit Phydiamque magistros,
 quos habuit doctos incluta Roma uiros.
 Ut titulus minio uel cedro charta notetur
 utque sit auratis facta litura notis.
 20 Qui pius ergo parens filium cupit esse peritum,
 huc mittat, paruo tempore doctus erit.
 Altimir huic nomen est ac Galcerandus habetur.
 Hic habet, o lector, quem nona Barca uirum.

Miquel Descós

Pertanyia a la mateixa família que els dos anteriors i va viure, com ells, en ple segle XV. Va escriure un poema en hexàmetres que apareix al costat d'un panegíric dedicat a la ciutat de València escrit per Gonzalo Jiménez de Córdoba, publicat a la *Oratio luculenta de laudibus Valentiae* d'Alfonso de Proaza. Es tracta d'un breu poema titulat *De bonis litteris obtime meriti ad urbem Valentiam Carmen*, que es pot llegir al f. 18b del volum de Proaza publicat a València l'any 1505, per Leonardo Hutz⁸.

Esperandeu Espanyol

Mallorquí també i amic dels Descós, va morir suposadament durant els primers anys del segle XVI. Va ser doctor en drets i teologia i era nebot d'Agnés Pacs de Quint, la qual el va nomenar marmessor en el seu testament i encarregat de la càtedra lul·lista creada per ella mateixa a Mallorca l'any 1481. Va ser elegit síndic, per tal de defensar els drets d'aquesta càtedra davant la cort pontificia l'any 1502. Va ser igualment canonge de la seu de Ciutat de Mallorca. Arnau Descós el cita en les seves epístoles llatines com una de les persones més erudites de la Mallorca del seu segle, i fins hi va mantenir correspondència mentre Espanyol residia a Roma, on freqüentava l'amistat de l'humanista italià Paolo Pompilio, entre d'altres⁹. Pel que fa a la seva obra, tenim notícies que va

8. El volum de Proaza és descrit a Norton, *op. cit.*, núm. 1239. Agraïxo aquesta informació a Eulàlia Duran. Hom pot trobar un exemplar d'aquesta edició a la Biblioteca de Catalunya i un altre a la Biblioteca Nacional de Madrid. Sobre Descós hom pot consultar l'obra ja citada de Bover.

9. Poca informació tenim sobre Espanyol. Les notes biogràfiques provenen de l'obra, ja citada en tantes ocasions, de Joaquim M. Bover. Pel que fa a la seva relació amb Pompilio, hom pot consultar Mariàngela Vilallonga, *Jeroni Pau. Obres*, Ed. Curial, Barcelona 1986, I, p. 90, n. 123, on (...)

escriure una *Ars poetica*, però en desconeixem l'existència. Bover transcriu un poema en dístics elegíacs llatins que va copiar l'any 1835 d'una làpida situada en l'aula Capitular del Convent de Sant Domènec de Ciutat de Mallorca. Es tracta d'un epitafi que va escriure Espanyol l'any 1473 amb motiu de la mort del seu pare i que reproduïm a continuació:

Petro Spagnolio

Hic hic Spagnolius tuus, o Maiorica, tutor
cuius et a proavis durat in urbe domus.
Ausus multa quidem fugiens tot honoribus urbis
effulsitque loco mens bona semper opum.
5 Concordes animo natos sex forte reliquit,
creuerat undeno mira nepote quies.
Trinacriam atque Rhodon ductae Farianque tiremis,
plausibus hic praetor laetitiaque fuit,
naumachia duros fausta mox fuderat hostes,
10 id Maethona ducens prospiciens coluit
quumque diu Cyprus premeretur fessa tiranno,
insiluit classis sub cruce uasta Rhodi.
Cui feruens inerat coram Balearicus ardor,
hoc Acamas celebris consule mons gemuit.
15 Contigit hinc tandem perlustra ophthalmia septem
lumina cesserunt tabuit, inde caro
dicamus. Is nataeque duae Leonoraque coniux
prima iacet simul hic natus ex alia.
Nunc igitur gaudere iuuat compage negata
20 en a morte pius quisque resurget orans.

Llop d'Espejo

Neix a Oriola, al País Valencià, i mor durant la segona meitat del segle XV. Doctor en teologia, va viure a Nàpols formant part del seguici d'Alfons el Magnànim almenys des de l'any 1444, i a partir de 1456 va exercir el càrrec de governador de l'illa de Menorca¹⁰. Aquest és un d'aquells personatges que utilitzaren més d'una llengua per expressar-se literàriament, ja que és l'autor d'una *Summa* dels reis de Nàpols i Sicília i dels reis d'Aragó, escrita en italià i d'una *Propositio aduersus quosdam curiosos detractores Ecclesiae quia possidet et super statu eius* escrita en llatí i dedicada al papa Nicolau V. És al final d'aquesta darrera obra que trobem un *Carmen* en llatí.

es reproduïx un fragment del *Dialogus de uero et probabili amore* de l'humanista italià, en el qual es fa menció d'un debat literari que va tenir lloc "in aedibus Sperandei Spannoli amicissimi nostri". La seva qualitat de curial és esmentada per Thomas Frenz, *Die Kanzlei der Päpste der Hochrenaissance (1471-1527)*, Max Niemeyer Verlag, Tubinga 1986, p. 445.

10. Per a aquest autor hom pot consultar Vicente Ximeno, *Escritores del Reyno de Valencia, València 1747*, I, 38 i dos articles relativament recents d'Anna Maria Compagna Perrone Capano, *La "Summa" dels reis de Nàpols i Sicília i dels reis d'Aragó de Lupo de Spechio*, a *Actes del Sisè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, Barcelona 1983, ps. 381-396 i *La "Summa" di Lupo de Spechio, e le sue fonti*, a *Studia in honorem Prof. Martí de Riquer*, Barcelona 1986, I, ps. 451-468.

Joan Ramon Ferrer

Més que poeta, Ferrer sobresurt com a gramàtic: probablement és el més gran gramàtic del segle XV català. Sabem que va estudiar dret civil a Bolonya, on era els anys 1447-1448. Més tard exercí com a professor de lleis a l'Estudi General de Lleida. De 1475 a 1477 va escriure el seu monumental *Tractatus de pronomibus*, inspirat per un tractat del Valla annex a les *Elegantiae*¹¹. Pel que fa a la seva producció poètica, en coneixem un epigrama dedicat a Pere Miquel Carbonell, i un poema en hexàmetres per a Joan Pagès, vice-canceller reial, que mereix un comentari ben poc elogiós del seu amic Carbonell, el qual precisament ens l'ha tramès copiant-lo en un dels seus manuscrits miscel·lanis: *hoc epigramma omni caret lepore et artificio boni uatis et sic puerile censetur*. Va escriure al mateix temps un *Sirventesch* en llengua catalana. Transcrivim aquí el llarg poema inèdit que es conserva al ms. 930, f. 81 de l'Arxiu Capitular de Girona i prescindim de les notes aclaridores que Carbonell va afegir als marges de la composició, perquè no aporten res de nou al seu contingut, i en tot cas s'hauran d'incloure en una futura edició crítica d'aquest text.

*In laudem Ioannis Pages
regii uicercancellarii et eius gnati*

Petra Ioannis adest Pages cognomine dicti,
ipsius et gnati, monumentum quae sit utrique
corpus utrumque tegens. Doctor fuit ille praeclarus,
eximie doctus et iure peritus utroque.
5 Floruit ingenio, bona mens, apprensio mira,
iudicium rutilans, cultura tonantis inardens
et pietas, bonitas et magnificentia larga,
magna petens probitas fuit huic amor, ardor honesti
communisque boni. Iuste decedit et aequae,
10 sex et triginta uicercancellarius annos
Summorum Regum sed consiliarius atque
optimus et fidus per prospera laeuaque sectans
et bona cuncta monens cui credebatur adalte.
Consuleret semper quae commodiora fuissent
15 et mala plurima cessassent ut in omnibus esset
recta tributa fides humilisque fauebat egenis
quos magis audiret prompte quam ualde potentes
pupillos. Hic eques uiduas inopesque iuuabat.
Sic bene confessus, contritus et unctus, ad alta
20 transmittens animam peruiuet nomine semper.
Filius ipsius, cui Gaudericus inheret
nomen, eques fortis, perstrenuus atque secutor
regis in egregiis, et ad omnia bellica promptus
magnanimusque fuit sed et ardua plurima gessit

11. La bibliografia d'aquest autor apareix recollida a Mariàngela Vilallonga, *La literatura llatina a Catalunya al segle XV. Repertori bio-bibliogràfic*, de propera aparició a Ed. Curial de Barcelona. De l'obra gramatical de Ferrer se n'ha ocupat Josep M. Casas Homs a *Ambient gramatical a Barcelona durant el segle XV*, Barcelona 1971, ps. 32-38.

25 laude perinsigni, tandem pro Regis honore
 proque bono publico stolidos aboleret ut ausus.
 Finiit hinc citius uitam cum laudibus amplis,
 sed fama pater et genitus per saecula uiuent.
 30 Clarior innumeros haec durat uita per annos
 ut uiciosa, leuis et iners et inutilis atque
 dedita luxuriae somnoque gulaeque meretur
 mors potius dici, quia mortuus est is in orbe
 cum modo dedecori penis quoque uiuat Auerni,
 quae grauiora facit baratrumque profundius ibit.

Guillem Fuster

Les poques dades que tenim d'aquest autor ens el relacionen directament amb Pere Miquel Carbonell, copista dels escrits d'aquest bibliòfil i monjo de l'orde de Sant Jeroni¹². S'han conservat dos poemes breus de Fuster en un manuscrit de Carbonell, tots dos dirigits a l'arxiver barceloní i escrits a instàncies seves. L'un té vuit hexàmetres i l'altre en té set. Una epístola dirigida així mateix a Carbonell completa la producció literària d'aquest frare. Transcrivim un dels poemes del ms. 930, f. 257u de l'Arxiu Capitular de Girona, que apareix al final d'una carta de Fuster a Pere Miquel Carbonell al qual va dedicat el poema:

Est Petrus Michael mihi nomen fonte tributum
 baptismi, cognomen Carbonellus habetur.
 Sum Barcinone natus, nutritus et urbe
 cuius publicus exsto tabellio regius atque
 5 in qua conscripsi quem cernis post ea librum
 anno quo multis iubileum Roma dedisti.
 Tunc Rex uiuebat reuocata pace Ioannes.
 Reddo tibi grates, quas possum, Christe Redemptor.

Martí Montlleó

És un poeta valencià que va escriure un parell de poemes dedicats a la Verge i publicats a València l'any 1503. Es tracta de *De mundissimo ac perinde sacro intemerata uirginis conceptu carmen* i *Eiusdem uirginis oratio carmine saphico condita*. Segons Pastor Fuster, el primer dels poemes citats consta de cent versos i comença amb aquest díptic que reproduïm a continuació:

Parthenium discat conceptum pandere noster
 uersus, et ipsius hunc celebrare diem.

Guillem Morell

Va acabar el seu *liber hymnorum cum glossa* i una *expositio hymnorum* l'any 1404 a Barcelona. No tenim més dades sobre aquest personatge, que en tot

12. Per a més informació sobre Fuster, cal consultar les obres de Vilallonga, *Jeróni...*, i *Dos opuscles...*, i el *Repertori...*, de propera aparició, on es recull la poca bibliografia que aquesta figura ha generat.

cas hem de situar entre els autors d'un tipus de producció poètica no gaire renaixentista i de caire litúrgic¹³.

Jeroni Pau

El més gran dels nostres poetes llatins, no solament per la quantitat d'obres que va escriure, sinó per la qualitat d'aquestes obres, va néixer a Barcelona i va morir a la mateixa ciutat l'any 1497. Destaca també com a historiador i per la seva producció epistolar, i cal dir que tot plegat ens projecta la seva figura com la més important del segle, literàriament parlant, i com el més complet dels nostres humanistes, sense cap mena de dubte. Fill del jurista i conseller reial Jaume Pau, i nét del metge de la comtessa-reina Maria, Pere Pau, Jeroni fou enviat a estudiar a les Universitats europees més il·lustres del moment: Montpeller, Bolonya, Perusa i també Pisa, Florència i Siena són els llocs pels quals es va moure el canonge barceloní. Únicament tenim documentada l'estada a la Universitat de Pisa al curs 1475-1476. El fet és que Pau va romandre a terres italianes fins a l'any 1492, exercint diversos càrrecs a la Cúria vaticana a les ordres del Cardenal Roderic de Borja, el futur Alexandre VI. Precisament l'any 1492 en que el valencià fou investit papa, Pau retornà a la seva Barcelona natal lloc on va romandre fins a l'any de la seva mort. Va compondre, a més d'obres en prosa en la millor línia de la literatura humanística a l'estil de l'humanisme italià, vint-i-dos poemes de ben diversa extensió, epigrames, epitafis, poemes panegírics, poesia amorosa, tots ells en dístics elegíacs, i fins un llarg poema en hexàmetres en el qual descriu la biografia de Sant Agustí. És l'únic autor llatí del segle XV que ha estat estudiat en profunditat i des d'un punt de vista filològic modernament. La seva obra poètica ha estat publicada en la seva totalitat en forma d'edició crítica, amb aparat crític i aparat de fonts, a més de traducció i notes explicatives, al costat de les seves obres en prosa, amb l'excepció de la *Practica Cancellariae Apostolicae*, obra de caire jurídic¹⁴.

Pel que fa a l'obra en vers de Pau, cal dir que reflecteix les característiques de la poesia humanística, tant en l'elecció i el tractament dels temes, com als models que segueix. Marcial, Ovidi, Prudenci, Virgili, Horaci, Properci o Estaci són els autors que amb més freqüència són imitats per Pau. Transcriurem, a tall d'exemple, dos poemes: un poema amorós i un poema panegíric, els núms. XVII i V, segons l'edició de Vilallonga.

Ad dominam

Maestus eram curis quas tu male cara dedisti,
uicinum placuit nemus adire mihi.
Nunc auium cantus miror, nunc uallibus erro,
nunc iuuat iratae cernere murmur aquae.

13. El manuscrit B-IV-3, fs. 2u-74 de la Biblioteca del Real Monasterio del Escorial conté l'obra de Morell, segons que ens indica Guillermo Antolín, *Catálogo de los códices latinos de la Real Biblioteca del Escorial*, Madrid 1910-1911, I, 202; II, 460-461 i 537-538.

14. Hom pot consultar els dos volums de Mariàngela Vilallonga, *Jeroni Pau. Obres*, ja citats, amb la bibliografia sobre aquest autor, que ha estat actualitzada al *Repertori...* de la mateixa autora, d'imminent aparició a Ed. Curial.

5 Alnus hic immensos pandebat maxima ramos:
 hac libuit nomen, sacua, notare tuum;
 crescet ut haec arbor, sic uos crescatis amores.
 Mox precor, o Superi, Venus amica, faue.
 Finieram. Nostros Dryas miserata dolores,
10 deleuit gratas cortice nympha notas;
 deleat usque licet, mea te praecordia seruant,
 nec nisi cum morte noster abibit amor.

*Ad Ioannem Villarium
iureconsultum barcinonensem*

 Quis neget Hispanos temerarius esse latinos
 si tua, Villari, scripta diserta legat?
 Tu Senecam Curiosque refers bonitate Catonem
 et simul eloquio cum Cicerone fluis.
5 Iura colens uarioque fori limatus in usu
 tu lites dirimis nocte dieque uigil.
 Quod mihi nunc deceat pro te rogitare tonantem?
 Hoc erit, ut superes Nestoris ipse dies.

Jaume o Joan Ripoll

Autor de poemes en llatí i en català del qual no coneixem amb certesa ni tan sols el seu nom, perquè el mateix Pere Miquel Carbonell ens el menciona amb els dos noms de l'enunciat. Barceloní del segle XV, era mestre en arts i batxiller en cànons i pertanyia a l'escola de poetes de certàmens. Va escriure en català una sentència en noves rimades corresponent al seu judici en el debat poètic entre Gabriel Ferrús i Guerau de Massanet, publicada per Martí de Riquer. En llatí va compondre un epitafi per a la reina Elionor de Xipre, morta l'any 1417, que ens ha arribat gràcies al fet que Pere Miquel Carbonell el transcriu en la biografia que ens ofereix d'aquest autor en el seu *De uiris illustribus catalanis*¹⁵. Heus aquí el text en qüestió:

 Hic iacet Aragonum Regali stirpe creata
 Elionor Regina Cypri, qua foemina maior
 moribus aut uita miti, probitate, pudore
 aeuo nulla suo uixit, laudesque uirorum
5 sub cute foeminea meruit, nam fraude perempti
 coniugis ulta necem, gnato sua regna redemit
 praemia ceu sceleris patruus quae marte premebat.
 Ergo decus uestrum uirides deflete puellae,
 plangite matronae, uiduae plorate pudicae
10 uosque fauete uiri lachrymis: fuit illa uirago,
 supplicium terrorque malis, spes unica iustis,

15. Hom pot veure l'edició d'aquest poema a Mariàngela Vitallonga, *Dos opuscles...*, ps. 99-105. I un estat de la qüestió sobre aquest personatge al *Repertori...* de la mateixa autora, de propera aparició.

fortibus haec clypeum, miseris praestabat asylum,
 subsidium lapsis, placidum solamen egenis.
 Hinc dos uirginibus, captis redimenta dabantur,
 15 orphanus hinc fraudem uitare, hinc templa ruinam,
 hinc illaesa Deo pietas stetit: ergo beatam
 caelicolae teneant animam, sed marmora corpus.
 Post duo iam nouiesque nouem certumque bis acta
 lustra duo fugerent anni dum Regis ad ortum
 20 perpetui, longe soluit mors uincula uitae.

Ferran Valentí

Nascut a començaments del segle XV, procedia d'una noble família mallorquina. Així, va poder estudiar a Itàlia la carrera de les lleis, però al mateix temps es formà en l'esperit i les noves idees de l'humanisme italià. Exercí la seva professió a Mallorca i es dedicà també a la vida política i administrativa. Morí l'any 1476. Escriví al mateix temps en llatí i en català discursos i cartes, i és destacada la seva tasca com a traductor de les *Paradoxa* de Ciceró¹⁶. Només es coneixen, ara per ara, dues composicions poètiques de Valentí: un díptic elegíac que forma part de l'epístola que dirigí a Berardí Sanglada, i un poema que apareix al final d'una carta que va adreçar a Guillem Puigdorfila. Són cinc estrofes sàfiques que reproduïm a continuació, segons la transcripció que en va fer Amador de los Ríos¹⁷:

Turba doctorum docilis magistra
 iudicans recte, metuens Olimpum,
 nesciens patrem rigide uotantem,
 sancta uocatur.
 5 Cum per ambages iurium immensas
 ante prospectans, neminem laedendo,
 currit interdum generosa proles,
 legum alumna.
 Interim uoluens celeresque rotas,
 10 quisque decernens, acuitque sensus,
 arbiter iuris uenit ex Olimpo,
 ultima claudens.
 Sumpta iam merces canitur per omnes
 iusta si semper decimas amico,
 15 nocte sub taetra paribus pullorum
 impleuit aulam.
 Sis tu iam felix ubicumque uiuas,
 et memor uiri, prouideque semper,

16. La figura i l'obra de Valentí han estat estudiades per Josep M. Morató Tomàs, primer en la seva tesi doctoral, llegida a la Universitat de Barcelona l'any 1955, i posteriorment en l'edició de la traducció de les *Paradoxa* de Ciceró i del *Parlament al gran e general consell*, publicada a Barcelona l'any 1959. Hom pot consultar així mateix les dues obres ja citades de Mariàngela Vilallonga.

17. Amador de los Ríos, *Historia crítica de la literatura española*, Madrid 1865, VI, p. 402. El poema de Valentí es conserva en el ms. 12-II-15 de la Academia de la Historia de Madrid, d'on el va copiar Amador de los Ríos.

20 nullo sed magno trepides tumultu,
 fixa manebis.

Joan Valero

Conseller i secretari del Magnànim i de Joan II, va morir entre 1500 i 1502 essent procurador reial de Mallorca, on havia nascut entorn de 1430. Bover el considera un home savi i respectable, i el fa autor d'uns *Commentaria super artem Raymundi Lullii* i d'un *Summae ueritatis Rosarium*. Apareix també citat com a copista dels resums fets per Justí de les històries de Trogu Pompeu. Finalment, cal mencionar que Bover transcriu un poema en dístics elegíacs que Valero devia haver escrit a l'any 1461 i que reproduïm tot seguit:

 Pusio suspendit laqueo se uerna scituram
 arbore sub ficu, maxime mortis erat.
 Inseruit Pluto, sed mox plantauit Erinis,
 seruat eam mendax sordidus ipse Caron.
5 Cerberus hic horrens ingenti mole trifauci
 presidet et semper nec satiatu abest.
 Corripuit subito miserum sua guttura pandens,
 me pressit taetra turbine mersit aqua.
 Nec mihi nunc requiem celebret nec sacra Sacerdos,
10 cum iaceam, cauito, sub Acheronte cano.

Francesc Vicent

No sabem si el *Franciscus Vincentius* que apareix al f. 17u del ms. 930 de l'Arxiu Capitular de Girona és el mateix Francesc Vicent citat per Pastor Fuster i Marià Aguiló¹⁸ com a autor d'un *Libre dels jochs partits dels scachs*, imprès a València l'any 1495 i perdut avui dia. Si es tractés de la mateixa persona, el nostre Francesc Vicent hauria nascut a Sogorb i hauria viscut a València durant la segona meitat del segle XV, i, a més d'escriure en prosa catalana, hauria compost també un poema en dístics elegíacs que hauria servit d'epitafi a la tomba del cartoixà Joan Fort, mort l'any 1466. Aquesta és la transcripció de l'epigrama inèdit de Vicent:

*Ad tumulum diui religiosissimi domini
Ioannis Fortis*

 Cultorum Christi quos saecula nostra tulerunt
 Ioannes Fortis hic iacet eximius.
 Hic rapiens summi fastigia culminis aede
 hac mansit Christi deditus obsequio.
5 Meritis et signis claruit ingentibus, illi
 ostendit serie saepius alta numen.
 Hunc populi summis extollunt laudibus omnes
 et colunt celebres gentes iberae uirum.

18. A la pàgina 40 de l'obra de Just Pastor Fuster ja esmentada, es fa menció d'un Francesc Vicent nascut a la ciutat de Sogorb, "criat é vehi de la insigne é valerosa ciutat de Valencia", segons consta en el títol de l'obra, que figura amb el núm. 2020 en el catàleg d'Aguiló.

Sexties hic denos decedens egerat annos
10 bis tribus adiunctis glorijs astra tenens.
Is manet in sancta fulgens laetissimus arce:
marmore sub membra, spiritus ante Deum.

Antoni Ximèn

Segons que ens informa Vicente Ximeno, aquest valencià nascut a la ciutat de Sogorb va publicar l'any 1500 un poema *De Tormis inundatione*, que havia escrit quan estudiava a la Universitat de Salamanca i que va dedicar al rector d'aquella Universitat, Fernando de Córdoba.

Francesc Ximènez

Canonge mallorquí, com ell mateix sol anomenar-se, possiblement és d'origen valencià, tal i com assenyala Llorenç Pérez¹⁹. Doctor en ambdós drets i vicari general del bisbe de Mallorca Gil Sánchez Muñoz, va escriure en prosa una *Pastoralis de Primatu Papae et in detractores Ecclesiae*, i en vers va redactar els epitafis de Ramon Llull i del bisbe esmentat que apareixen esculpits en marbre en els sepulcres dels dos homes a la catedral de Palma. Sembla que se li ha d'atribuir l'autoria de dos altres epitafis, també de la seu mallorquina: un que és dedicat al jurisconsult Arnau Desmur, segons que conjectura Bover, i un altre en honor del lul·lista Joan Llobet, segons que pressuposa Pérez. L'estil, afirmen ambdós estudiosos, és el de Ximènez. Reproduïm ara l'epitafi del bisbe Muñoz segons la transcripció que en va fer Bover:

En ego qui condor terrae praeclusus in antro
Egidius dicor, Munionum clara propago,
Turolii genitus, ualidi quam cetera castra
gentis Aragoniae totum famosae per orbem.
5 Me coluit patrem Balearis et insula maior,
dilectusque fui per plurima tempora praesul,
gestaque magna clausi Peniscola, dum me
ut Petrum tenuit celebri comitante senatu
scismata propulsans quae seruit callidus hostis
10 tempora per decies sex caligantia mundum,
ecclesiam feci solo pastore quietam.
Hac praestante Deo, sine quo nil carmine dignum.
Undique iam lassus senio mundana reliqui
octo tribus demptis decies transactus in annos.

Fins aquí aquesta mostra de poemes i autors llatins del segle XV català. Deixem per a una altra ocasió l'estudi i l'edició crítica completa dels textos. El camí per recórrer encara és molt llarg. Però almenys ja hi hem posat una altra fita.

19. A *Corona poética luliana* dins *Heraldo de Cristo*, Palma de Mallorca gener de 1974, ps. 8-9. Hom pot consultar sobre aquest autor Bover, *Biblioteca...*, II, ps. 562-563; Villanueva, *Viage...*, XXI, p. 121 i XXII, p. 70.